

О. В. Толкаченко

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Світовий океан з його біологічними та мінеральними ресурсами, поряд з атмосферним повітрям, озоновим шаром, космічним простором, Антарктикою з її флорою і фауною, є універсальним природним об'єктом та ресурсом, ефективна охорона і захист якого, так само як і раціональне використання, неможливі в рамках та зусиллями однієї окремо взятої держави. Такий стан речей не тільки прямо підтверджується численними договорами і угодами, укладеними державами з приводу зазначених природних об'єктів, але є важливим пріоритетом політики морських держав.

Поряд з універсальними договорами, що містять загальні норми, на міжнародному рівні детальне врегулювання питань щодо природоохоронної діяльності здійснюється за допомогою

регіональних договорів. Міжнародні договори вимагають, щоб держави взаємодіяли у випадку виникнення надзвичайних ситуацій та застосовували найкращі можливі заходи для усунення небезпеки та мінімізації шкоди морському середовищу.

Договірні міжнародні норми спрямовані на утвердження і закріплення правових принципів охорони морського середовища. Р. Л. Бобров обґрунтовано зазначив, що: «Основні принципи кожної системи міжнародного права концентровано відображають діючі у відповідних міжнародних відносинах провідні закономірності суспільного розвитку» [1, с. 77]. *Принцип охорони морського середовища*, за словами Ю. М. Колосова, є компонентом одного з основних принципів сучасного міжнародного права — принципу охорони навколишнього середовища [2, с. 5-21]. А. А. Ковальов розвив дану думку та визначив, що *принципи міжнародного морського екологічного права* — комплексний інститут, сформований на межі двох галузей — міжнародного морського права та міжнародного права навколишнього середовища. До таких спеціальних галузевих принципів, на його думку, належать: принцип охорони морського середовища, принцип збереження та раціонального використання живих морських ресурсів, принцип неспричинення шкоди території інших держав, принцип свободи відкритого моря [3, с. 269]. Н. А. Соколова також визначала спеціальні принципи у сфері охорони навколишнього середовища, які стосуються охорони морського середовища: принцип загальної, але диференційованої відповідальності; принцип обережності підходу; принцип «забруднювач платить»; принцип незаподіяння шкоди навколишньому середовищу за межами національної юрисдикції; принцип міжнародного природоохоронного співробітництва [4, с. 11-12]. Ці принципи складають основні положення міжнародно-правового режиму використання та збереження морських ресурсів.

Деякі з вищеназаних положень (свобода відкритого моря, попередження забруднення морської води) були закріплені ще в Женевській конвенції про відкрите море 1958 року. Стаття 24 даної Конвенції закріплювала, що кожна держава зобов'язується видавати правила для попередження забруднення морської води нафтою з кораблів або з трубопроводів чи в результаті розробки або розвідки поверхні морського дна або

його надр. Стаття 25 зобов'язувала кожну державу вживати заходів для попередження забруднення моря від занурення радіоактивних відходів, з урахуванням всіх норм і правил, які можуть бути вироблені компетентними міжнародними організаціями [5].

Конвенція ООН з морського права від 10 грудня 1982 року підтвердила та доповнила положення Женевської конвенції з морського права 1958 року шляхом закріплення нових норм та введення нових інститутів морського права щодо територіального моря, архіпелажних вод, правил транзитного проходу через міжнародні протоки, виключної економічної зони, континентального шельфу та району морського дна за межами континентального шельфу [6].

Таким чином, поряд із свободами відкритого моря (свободою судноплавства, свободою рибальства, свободою польотів, свободою прокладки кабелів і трубопроводів, свободою зводити штучні острови, установки й споруди, свободою здійснювати морські наукові дослідження) в Конвенції ООН з морського права встановлюються вимоги щодо забезпечення захисту і збереження морського середовища, які відображаються в одному з принципів міжнародного екологічного права, котрі були неофіційно кодифіковані у Міжнародному пакті щодо навколишнього середовища та розвитку (четверта редакція від 22 вересня 2010 року), принципі захисту екологічних систем Світового океану. Аналізуючи тенденції розвитку міжнародного природоохоронного законодавства, можна зробити висновок, що увага міжнародного співтовариства перемістилася з вирішення проблем забруднення прісних вод до охорони морського середовища, а океан почав розглядатися не лише як об'єкт природи, але й як об'єкт екологічних правовідносин.

Література

1. Бобров Р. Л. Современное международное право. Объективные предпосылки и социальное назначение [Текст] / Р. Л. Бобров. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1962. — 114 с.
2. Колосов Ю. М. Ответственность в международном праве [Текст] / Ю. М. Колосов. — М.: Юрид. лит., 1975. — 256 с.
3. Ковалев А. А. Современное международное морское право и практика его применения [Текст] / А. А. Ковалев. — М.: Науч. кн., 2003. — 415 с.

4. Соколова Н. А. Теоретические проблемы международного права окружающей среды [Текст] / Н. А. Соколова. — Иркутск: Изд-во Иркут. гос. ун-та, 2002. — 240 с.
5. Конвенція про відкрите море [Електронний ресурс]: Міжнародний документ від 29 квітня 1958 р. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_180 — Назва з екрана.
6. Конвенція ООН з морського права від 10 грудня 1982 року [Текст]: Ратифікована Законом України від 3 червня 1999 року № 728-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 31. — Ст. 254.